

Archeologisch onderzoek in het Aalmarktgebied

Resultaten opgravingen

In december 2007 is met het uitgraven van het laatste en diepste deel van de bouwput een einde gekomen aan het archeologisch onderzoek op de Aalmarkt. Er is een gedetailleerd beeld verkregen van de bewoningsgeschiedenis van dit stukje oude binnenstad. Wat werd er zoal gevonden? Een samenvattend verslag.

De oudste sporen dateren waarschijnlijk uit de twaalfde eeuw. Ze bestaan uit enkele sloten die in het buitendijkse gebied langs de Breestraat zijn aangelegd. Deze sloten slibden door de wisselende waterstanden van de Rijn telkens weer dicht, waardoor ze enkele malen opnieuw zijn uitgegraven. Aan het begin van de dertiende eeuw vond een grote verandering plaats. Door de uitbreiding van de bewoning kwam het terrein namelijk binnen de bebouwde kom van de stad Leiden te liggen. Dwars op de Breestraat werden perceelsgreppels gegraven. Die blijken op dezelfde plaats te liggen als de latere kapel van het St. Catharinagasthuis, de huidige Waalse kerk. Deze percelering gaat dus ver terug.

Aanplempingen

De bijbehorende bewoning uit deze beginfase is niet opgegraven; deze ligt nog onder de huidige bebouwing direct langs de Breestraat. Wel zijn onder de oude kelder van de stadgehoorzaal nog enkele sporen bewaard gebleven van het toenmalige achtererf, bestaande uit enkele greppels en mestkuilen. Ook een koe bleek op dit deel van het erf begraven te zijn. Vrijwel gelijktijdig met de bewoning moeten ook de aanplempingen langs de Rijnover zijn begonnen. Nadat men de drassige oeverzone een tijdje heeft gebruikt als afvaldump, is men begonnen met het aanbrengen van beschoeiingen. Deze bestonden uit ingeslagen ronde palen met daartussen vlechtwerk. Op enkele plaatsen zijn planken gebruikt, waaronder enkele van afgedankte schepen. Tegen de beschoeiing werd vervolgens een laag grond aangebracht. In de loop der tijd zijn de aanplempingen uitgebreid, waardoor er meerdere beschoeiingen achter elkaar zijn ontstaan.

Afval

De dertiende-eeuwse grondlagen tegen deze beschoeiingen bevatten een hoop afval, wat veel duidelijk maakt over wat de stadsbewoners aten en wat voor beroepen werden uitgeoefend. Het afval bestond uit slachtafval van allerlei dieren, kapotte kannen en potten van aardewerk, houten kommen, smeedslakken van een smid, gereedschappen - waaronder een bootshaak en een compleet mes - en afgedankte schoenen. Opvallend was de vondst van twee hondenschedels en de schedel van een hengst. Interessant is ook de grote hoeveelheid afval van een leerlooier en -snijder. Talloze snijrestjes van leren lappen maken duidelijk dat hier onder meer schoenen en riemen werden gemaakt. Zelfs afgeschraapte haren van koeienhuiden waren bewaard gebleven.

In de late dertiende eeuw lijken er bovenop de aanplempingen enkele houten gebouwen te hebben gestaan. De bebouwing bevond zich in deze periode dus al een eind van de Breestraat af. Of deze gebouwen iets te maken hebben met het kort voor 1276 gestichte St. Catharinagasthuis is nog niet te zeggen. Dit lag direct aan de Breestraat en de sporen daarvan zijn niet opgegraven. In de veertiende eeuw moeten er reeds enkele gebouwen met stenen fundering zijn geweest, misschien met een opbouw van houten vakwerk. Uit deze periode dateert ook een beerkelder, die onderdeel van het toenmalige gasthuiscomplex is geweest en die tot in de zestiende eeuw is gebruikt.

Beerputten

Een grote verandering is de bouw van de vleugel van het gasthuis langs de Aalmarkt, bekend als de 'oude mannensael'. Onderzoek van het funderingshout leerde dat dit in de periode 1455-1458 is gebouwd. Pas in deze periode lijkt het open binnenplein te zijn ontstaan, zoals te zien op de latere getekende plattegronden vanaf de zeventiende eeuw. Op het binnenplein waren enkele beerputten aanwezig, en ook één binnen de oude mannenzaal. In deze putten bevond zich een grote hoeveelheid vondsten uit de zestiende eeuw. Tientallen pispotten, papkommen en kruiken maken duidelijk dat in deze periode het serviesgoed door het gasthuis werd geleverd en niet geregeld werd door de patiënten zelf. Bijzondere vondsten uit deze beerputten zijn de gietmal voor een christuskind en een houten voorwerp met ingesneden versiering, waarvan de functie nog niet duidelijk is.

Behalve beerputten, is ook de stenen waterput op het binnenplein teruggevonden die op enkele kaarten staat. Uit de achttiende eeuw dateren enkele bouwsels, gelegen op een deel van de binnenplaats. Deze waren nog niet bekend op basis van oud kaartmateriaal en zijn een nieuw gegeven. Het jongste gebouw op het terrein was de bij de aanvang van de bouwwerkzaamheden gesloopte Aalmarktschool, gebouwd in 1862. De voorgevel aan de straatzijde bleek te zijn gebouwd op de fundering van de oude mannenzaal, maar aan de achterzijde was het nieuwe pand drie meter breder gemaakt.

Verder onderzoek

Het Archeologisch Centrum van de gemeente Leiden kijkt terug op een succesvolle opgraving die veel nieuwe informatie heeft opgeleverd over de geschiedenis van dit stukje Leiden. Maar het onderzoek gaat binnen verder. De vondsten moeten worden schoongemaakt, geadmistreerd en onderzocht door specialisten. Bijzondere vondsten moeten ook nog worden geconserveerd. De tekeningen worden gedigitaliseerd in de computer. Nadat alle deelonderzoeken zijn geschreven, kan begonnen worden met het schrijven van het rapport. In september en oktober 2008 is er een kleine reizende tentoonstelling geweest. De grote tentoonstelling zal naar verwachting medio 2010 van start gaan.

Verslagen per fase

Fase 1

De eerste fase van het archeologisch onderzoek concentreerde zich op de bovenste laag. In deze fase zijn restanten van het middeleeuwse Catharinagasthuis aangetroffen. Over de werkzaamheden in fase 1 zijn vier verslagen geschreven:

Verslag 1: De eerste dagen van opgravingen

Verslag 2: Fundering gevonden

Verslag 3: Kloostermoppen en stadsplattegronden; obstakels of hulpmiddelen bij dateringen?

Verslag 4: De beerput gaat open

Fase 2

In de tweede fase werd de bodem dieper afgegraven en werd gezocht naar sporen van de vroegste stadsgeschiedenis.

Verslag 1: De eerste week van fase 2

Verslag 2: Ontginningsgreppels van vóór de oudste bewoning

Verslag 3: Hekwerken en rijstmatten langs de Rijnsoever

Verslag 4: Het laatste restje Catharinagasthuis

Verslag 5: Nieuwste ontdekkingen Aalmarkt

Verslag 6: Nieuwste ontdekkingen Aalmarkt

Verslag 7: Spoellaagje van de Oude Rijn

Verslag 8: Opgravingen Aalmarkt afgesloten